

УДК 373.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.82.15>**М. Ф. Бирка**

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та теорії
управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ОСНОВНІ АКЦЕНТИ І КОНЦЕПТИ

У статті з'ясовано, що реформування сучасної системи загальної середньої освіти в Україні акцентовано на формування та розвиток 11 ключових компетентностей здобувачів освіти яке реалізується через 10 наскрізних вмінь для визначених 9 освітніх галузей, що передбачає орієнтацію освітнього процесу на використання особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, Визначено, що цільовими орієнтирами навчальних досягнень учнів 5-9 класів стали знання, уміння та ставлення.

З огляду на те, що визначені у нормативних актах ключові компетентності є різнорівневими педагогічними конструктами обґрунтовано авторську модель ключових компетентностей особистості «5+2», яка базується на ключовому концептуальному положенні компетентнісного підходу про вищу цінність вмінь над знаннями. На цій основі нами виділено п'ять базисних ключових компетентностей особистості, що забезпечують базис для успішної життєдіяльності особистості в українському суспільстві, й дві додаткові ключові компетентності, які дозволять особистості на цьому базисі ефективно розвиватись.

Представлено авторське бачення структури категорій «компетенція»/«компетентність». Детерміновано, що виокремлені структурні компоненти відповідають освітнім результатам здобувачів освіти, визначених Концепцією Нової української школи, а саме: знання, вміння та ставлення.

Ключові слова: загальна середня освіта, основні акценти реформування, теоретичні концепти, компетентнісний підхід, ключові компетентності, структура категорій «компетенція»/«компетентність».

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Реформування сучасної системи загальної середньої освіти України відповідно до Концепції Нової української школи, яке розпочалося з початкової школи, у 2022 році підходить до наступного етапу – оновлення базової середньої освіти. Зазначена реформа зумовлює необхідність переорієнтації усієї системи загальної середньої освіти на вже частково відомі вчителям-практикам теоретичні і методичні засади компетентнісного підходу як прогресивної, ефективної та результативної парадигми імплементації освітнього процесу, яка вже довела свою перспективність у вищій освіті.

Разом з тим, забезпечення ефективного реформування системи загальної середньої освіти України потребує належного розуміння її мети, основних акцентів і концептів всіма учасниками реформи – не тільки ініціаторами реформ, науковцями, методистами, чи адміністрацією освітнього закладу, а й вчителями-предметниками, які безпосередньо будуть реалізовувати цю реформу на практиці базової середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади реформування середньої школи ще у 2016 році представлено колишньою міністеркою освіти Л. Гриневич та коле-

тивом реформаторів, серед яких О. Елькін, С. Калашнікова та інші науковці та практики [7]. У цьому ж році, під координацією Р. Шияна та за участю колишньої міністерки освіти Л. Гриневич і інших реформаторів освітньої галузі розроблено науково-методичну працю «Нова українська школа: Основи стандарту освіти» [8], в якій висвітлено «версію 1.0 нового Державного Стандарту загальної середньої освіти, який визначатиме орієнтири навчального поступу учнів від початкової до старшої школи» [8, с. 4].

Дослідниця Т. Смагіна вивчала проблему переходу реформування Нової української школи від початкової до базової ланки та визначила основні процесуальні аспекти правонаступництва на новому етапі реформи, спрямовані на збереження позитивних надбань та набутого у ході реформування початкової школи досвіду [12].

Компетентнісна парадигма як основний шлях імплементації освітнього процесу на різних рівнях освіти широко вивчається сучасними науковцями. Зокрема, Т. Рева досліджувала теоретичні концепти компетентнісного підходу у фармацевтичній освіті [10], А. Сембрат проаналізовано світовий досвід у контексті теоретичних основ компетентнісного підходу в сучасній освіті [11].

Теоретичні засади і практика реалізації компетентнісного підходу в освіті стали предметом

обговорень методологічного семінару, проведеного Інститутом обдарованої дитини НАПН України. За результатами семінару сформовану збірку матеріалів, у яких подано результати наукових досліджень і практичного досвіду реалізації компетентнісного підходу на всіх рівнях освіти, а також розглянуто методологічні і теоретичні засади компетентнісно орієнтованої освіти, питання реалізації компетентнісного підходу в шкільному навчанні тощо [5].

Проте, аналіз психолого-педагогічної літератури та інформаційних джерел свідчить, що основні акценти і концепти реформування сучасної загальної середньої освіти ще не стали предметом цілеспрямованих наукових розвідок, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – визначити основні акценти і концепти реформування сучасної системи загальної середньої освіти.

Для досягнення мети дослідження зосередимося на розв'язанні таких завдань:

1) визначити основні акценти реформування сучасної системи загальної середньої освіти;

2) проаналізувати перелік ключових компетентностей сучасного випускника закладу загальної середньої освіти;

3) визначити структуру основних категорій компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основні акценти реформування сучасної системи загальної середньої освіти. Основні концептуальні засади реалізації реформи «Нова українська школа» в 5-9 класах закладів загальної середньої освіти викладено у Законах України «Про освіту» (2017 р.) [3], «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) [4], Концепції Нової української школи (2016 р.) [7; 8], а також у новому Державному стандарті базової середньої освіти, затвердженого 30 вересня 2020 року [2], який базується на вже згаданих нормативних актах.

Так, Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений 30 вересня 2020 року, спрямований на «розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [2]. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування відповідних ціннісних орієнтирів учнів, ключових компетентностей і наскрізних умінь, які необхідні майбутньому громадянину для досягнення власних цілей, а також успішної життєдіяльності в суспільстві.

Серед ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтується реалізація нового Державного стандарту базової середньої освіти є: повага до особистості учня; забезпечення рівного доступу до якісної освіти; дотримання принципів академічної доброчесності; підтримка самостійності учнів, підприємливості та ініціативності; розвиток критичного мислення та впевненості в собі; формування культури здорового способу життя; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму [2].

Для врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку й потреб учнів у Стандарті передбачено два цикли базової середньої освіти: *адаптаційний* (5–6 класи) та *базового предметного навчання* (7–9 класи).

Цікавою особливістю нового Державного стандарту базової середньої освіти є те, що він не містить поділу на предмети, а лише на окремі освітні галузі, що спрямовано на інтеграцію змісту освіти. Так, документ містить 9 освітніх галузей, а саме: *мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну і здоров'язбережувальну, громадянську та історичну, мистецьку* та галузь *фізична культура* [2]. Для кожної освітньої галузі визначено: мету, групи загальних результатів, компетентнісний потенціал (уміння та ставлення за кожною ключовою компетентністю, базові знання для галузі загалом), обов'язкові результати навчання (загальні, конкретні, орієнтири для оцінювання), а також рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин у базовому навчальному плані. Відмітимо, що Державний стандарт виступає як обов'язкова основа для розробки будь-яких освітніх програм.

Дуже важливим є те, що цільовими орієнтирами навчальних досягнень учнів 5-9 класів стали *знання, уміння та ставлення*, на відміну від початкової освіти, де такими орієнтирами є знання, вміння та навички учнів 1–4 класів. Така позиція є більш перспективною, оскільки з часом знання забуваються, вміння втрачаються, а цінності залишаються з випускником школи на все життя.

Окрему увагу в Державному стандарті приділено *наскрізним вмінням* через які відбувається формування та розвиток ключових компетентностей учнів. Такими вміннями визначено: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній та письмовій формі; критично і системно мислити; логічно обґрунтовувати свою власну позицію; діяти творчо; виявляти ініціативу; конструктивно керувати своїми емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення та розв'язувати проблеми. Відмітимо, що зазначені наскрізні вміння повинні формуватися і розвиватися на всіх інтегрованих курсах або предметах [2].

Вельми позитивним є те, що затверджений Державний стандарт забезпечує наступність між

початковою та середньої школою, оскільки також базується на Концепції «Нова українська школа» та реалізується на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

Для успішного впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти МОН України розроблено відповідний **алгоритм** в часових рамках: жовтень 2020 року – серпень 2022 року. Так, на *першому етапі*, який тривав впродовж жовтня 2020 року – березня 2021 року, відбувалося створення типових освітніх програм та модельних навчальних програм, їх експертиза та затвердження. За результатами цього етапу для кожної освітньої галузі було розроблено від п'яти до десяти модельних навчальних програм різного спрямування і варіативності, які опубліковано на сайті МОН України. У ході *другого етапу* (листопад 2020 року – вересень 2021 року) було заплановано розробку системи оцінювання компетентностей, здобутих на рівні базової середньої освіти. Відмітимо, що з огляду на складність, реалізація цього етапу триває й досі. Метою наступного, *третього етапу*, який розпочався з вересня 2021 року, стало пілотування навчально-методичних матеріалів. Відмітимо, що цей етап досить успішно реалізується у окремих закладах загальної середньої освіти, які здійснюють пілотне навчання учнів 5-х класів за новим Державним стандартом. На *останньому етапі* (березень 2021 року – серпень 2022 року) заплановано підвищення кваліфікації вчителів, які будуть викладати з 2022-2023 навчального року у 5-х класах за затвердженим Державним стандартом. Відмітимо, що на цьому етапі вже проводилося системне навчання педагогів, а також було організовано онлайн-зустрічі з авторами модельних програм для кожної освітньої галузі.

Отже, можна зробити висновок, що основними акцентами реформування сучасної системи загальної середньої освіти в Україні є:

- реалізація освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів;

- поділ на окремі освітні галузі, що спрямовано на забезпечення інтеграції змісту навчання і ефективного розкриття його компетентнісного потенціалу;

- орієнтація на формування і розвиток ціннісних орієнтирів учнів, ключових компетентностей і наскрізних умінь, що відповідає найкращому європейському та зарубіжному освітньому досвіду;

- визначення ставлення учнів як одного з цільових орієнтирів навчальних досягнень учнів 5-9 класів, що значно підвищує ціннісний потенціал шкільної освіти;

- визначення наскрізних вмінь як основного підґрунтя для формування та розвитку ключових компетентностей учнів, що забезпечує більш про-

сті і зрозумілі для вчителя-практика шляхи досягнення освітньої мети;

- виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Ключові компетентності сучасного випускника закладу загальної середньої освіти. Як нами визначено вище, серед основних акцентів реформування сучасної загальної середньої освіти в Україні є *ключові компетентності*, які відображають вимоги суспільства (держави) до рівня і напрямів освітньої підготовки й виховання учнівської молоді.

Відмітимо, що саме ключові компетентності дають змогу особистості успішно та ефективно жити й працювати в панівному суспільстві, а також здійснювати автономну діяльність. Ключові компетентності також забезпечують для особистості можливість приймати участь в багатьох соціальних сферах, дозволяють кожному члену суспільства робити внесок у розвиток суспільства. Крім цього, вони спрямовують освітній процес на досягнення певних цілей, оскільки виступають індикаторами готовності особистості до активної участі в житті суспільства.

У затвердженому Державному стандарті базової середньої освіти чітко детерміновано ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи) [2]. Перелік ключових компетентностей визначено й у Законі України «Про освіту» [3]. Відповідно, до *переліку ключових компетентностей* зараховано: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність.

Проте, на нашу думку, визначені ключові компетентності є *різнорівневими педагогічними конструктами*, тобто використовують концепти різного рівня. Зокрема «вміння», «здатність» та «грамотність», які за своєю суттю є складовими педагогічного конструкту «компетентність». Крім цього, поняття «грамотність» як освітній результат, взагалі не мало би бути включено у ці законодавчі акти, оскільки воно відображає найнижчий рівень компетентності особистості в певній діяльності (читанні, письму, спілкуванні тощо).

З огляду на це, вважаємо за необхідне запропонувати **авторську модель ключових компетентностей особистості «5+2»**.

Пропонована модель ґрунтується на ключовому концептуальному положенні компетентнісного підходу про *вищу цінність вмінн над знаннями*. Таке положення не суперечить теоретичним засадам педагогіки, адже якщо особистість володіє певними вміння, можна з впевненістю сказати, що вона володіє й відповідними знаннями. Відтак, нами виділено *п'ять базисних ключових компетентностей* особистості, що забезпечують базис для успішної життєдіяльності особистості в українському суспільстві, й *дві додаткові ключові компетентності*, які дозволять особистості на цьому базисі ефективно розвиватись (табл. 1).

Так, до *базисних ключових компетентностей* нами віднесено:

– *мовну компетентність*, яка інтегрує вміння читати як основний шлях отримання інформації та вміння писати як основний шлях передавання інформації (відповідає ключовій компетентності – «вільне володіння державною мовою»);

– *комунікативну компетентність* як прогресивне утворення вміння спілкуватись, що забезпечує можливість спілкування особистості з іншими людьми в суспільстві (відповідає ключовій компетентності – «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»);

– *математичну компетентність*, яка ґрунтується на вмінні рахувати, що потребує абстрактного мислення, уяви та пам'яті (відповідає ключовій компетентності – «математична компетентність»);

– *соціальну компетентність*, що відтворює вміння особистості правильно поводитись в суспільстві, яка є найширшою з ключових компетентностей, адже включає усі можливі напрями взаємодії особистості та суспільства (відповідає ключовим компетентностям – «компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій», «громадянські та соціальні компетентності», «культурна компетентність», «підприємливість і фінансова грамотність», «інноваційність», «інформаційно-комунікаційна компетентність»);

– *екологічну компетентність*, що ґрунтується на вмінні правильно поводитись з природою (від-

повідає ключовій компетентності – «екологічна компетентність»).

Додатковими ключовими компетентностями нами визначено:

– *самоосвітню компетентність*, що ґрунтується на вмінні вчитись самостійно як ключовому фактору успішності особистості в інформаційному суспільстві (відповідає ключовій компетентності – «навчання впродовж життя»);

– *інформаційну компетентність*, що ґрунтується на вмінні працювати з інформацією, її критичній оцінці та (відповідає ключовим компетентностям – «навчання впродовж життя» та «інформаційно-комунікаційна компетентність»).

Таким чином, пропонована авторська модель ключових компетентностей особистості «5+2» є простішою та зрозумілішою для вчителів-практиків, оскільки висвітлює шлях визначення кожної ключової компетентності, і, водночас, більш досконалою, гнучкою та стійкою, оскільки враховує усі загальні вимоги суспільства до особистості.

Структура основних категорій компетентнісного підходу. Ще одним важливим акцентом реформування сучасної загальної середньої освіти є реалізація компетентнісного підходу як основної парадигми навчання. Компетентнісний підхід оперує двома основними категоріями: «компетенція» та «компетентність».

На нашу думку, категорія «компетенція» є втіленням очікуваних результатів навчання і відображає певну комплексну шкалу (від 0 до 100% або від 1 до 12 балів), а категорія «компетентність» виступає індикатором здобутих результатів освітнього процесу і відображає конкретний рівень результатів навчання кожного учня за комплексною шкалою відповідної «компетенції».

З огляду на це, можна зробити висновок про однорідність структури категорій «компетенція» та «компетентність». Проте актуалізується питання визначення структури основних категорій компетентнісного підходу та дефініції взаємозв'язків між їх структурними елементами.

Для вирішення цього питання здійснимо ретроспективний аналіз критеріїв оцінювання рівня

Таблиця 1

Ключові компетентності особистості: модель «5+2»

№	Вміння	Компетентність
Базисні ключові компетентності		
1.	вміння читати	мовна компетентність
2.	вміння писати	
3.	вміння спілкуватись	комунікативна компетентність
4.	вміння рахувати	математична компетентність
5.	вміння правильно поводитись в суспільстві	соціальна компетентність
6.	вміння правильно поводитись з природою	екологічна компетентність
Додаткові ключові компетентності		
1.	вміння вчитись самостійно	самоосвітня компетентність
2.	вміння працювати з інформацією	інформаційна компетентність

навчальних досягнень учнів в Україні за останні 50 років.

Так, у часи Радянського Союзу в системі освіти, до якого належала й Україна, було визначено три основні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів: *знання, уміння та навички*, що і лягло в основу так званого **«ЗУНівського» підходу**. Відмітимо, що нині в система освіти України визначені критерії також використовуються, що дає нам підстави включити їх у структуру досліджуваних категорій «компетенції» та «компетентності».

З настанням незалежності України та наприкінці ХХ ст. у системі освіти впроваджувався **особистісно зорієнтований підхід**, який не відкидаючи критерії ЗУНівського підходу (знання, уміння та навички), додає до них ще *ціннісні орієнтації та якості особистості*. При чому, оцінювання навчальних досягнень учнів відбувалося, як й в часи Радянського союзу, за трьома основними критеріями – знаннями, вміннями та навичками, а інші критерії були взяті до уваги при організації навчально-вихованого процесу.

На початку ХХІ ст. в Україні широко досліджується парадигма **компетентнісного підходу** до освіти, і вже з 2016 року компетентнісний підхід покладено в основу реформування української системи освіти, що втілено у Концепції «Нова українська школа» [7; 8].

На нашу думку, основною ідеєю компетентнісного підходу є розгляд освітніх результатів особистості учня як у контексті певної предметної діяльності (навчальної дисципліни), так і загалом, що забезпечує орієнтацію навчання на практичну складову (ключове завдання – формування й розвиток вмінь, а не знань). При цьому, реалізується його взаємозв'язки з особистісно зорієнтованим

та ЗУНівським підходами, тобто компетентнісний підхід є інтегративним ієрархічним утворенням, що базується на ЗУНівському, особистісно зорієнтованому та діяльному підходах. Отже, компетентнісний підхід наслідуює структурну ієрархію критеріїв оцінювання навчальних досягнень особистісно зорієнтованого підходу. Відтак, до **структури категорій «компетенція» і «компетентність»** належать наступні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів: *знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації та особистісні якості*. До ціннісних орієнтацій зараховуємо: мотиви, стимули, цінності, інтереси та прагнення особистості, а до якостей – здібності та нахили особистості.

Для кращого розуміння структури категорій «компетенція» і «компетентність» та взаємозв'язків між їх складовими нами побудовано структурну модель (рис. 1).

У представленій авторській моделі враховано логіку освітнього процесу, за якої насамперед здобуваються знання, далі вміння, і лише потім – навички. Фундаментом або базою для навчання слугують особистісні якості учня, а роль елементу керування і бустеру навчального процесу виконують його ціннісні орієнтації.

Основним структурним компонентом розробленої моделі є критерії оцінювання навчальних досягнень учнів: *знання, вміння та навички*. Так, учень здобуває знання шляхом опрацювання навчальної інформації, яку за різними каналами подання викладає вчитель. У цьому контексті, важливо відмітити, що попри те, що педагог володіє певними знаннями, він не може їх «передати» учню, оскільки знання – це усвідомлена особистістю інформація, тобто «належить» їй.

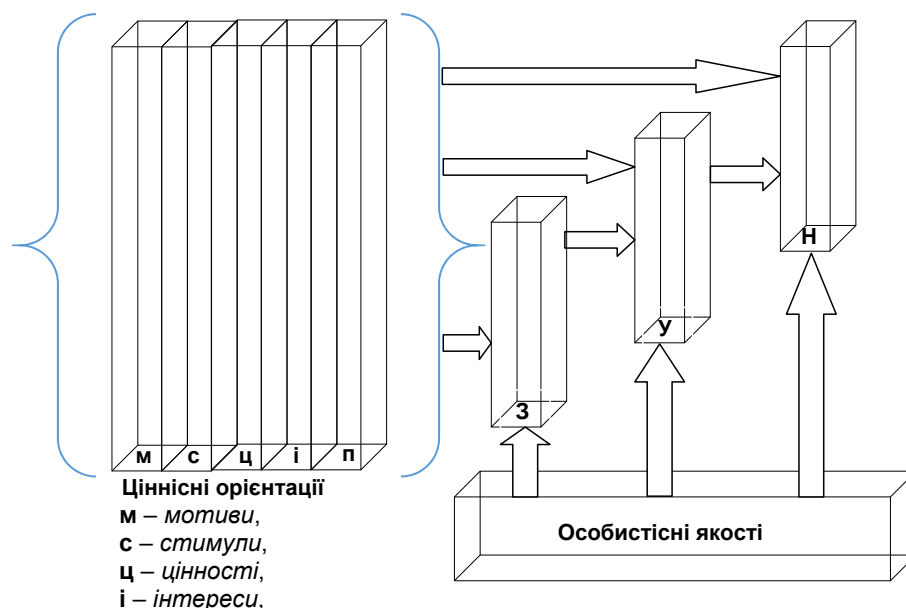

Рисунок 1. Структурна модель категорій «компетенція/компетентність»

Проте знання можна «отримати» у ході сприймання, опрацювання та усвідомлення інформації з навколишнього світу, у т. ч. й навчальної. Вміння є «нащадком» знань, оскільки відтворюють здатність учня застосовувати здобуті знання на практиці. У свою чергу, навичка є «нащадком» вмінь, оскільки характеризують дію, яка виконується підсвідомо, без уваги і контролю особистості. Разом з тим, необхідно зазначити, що навички потребують значних часових витрат для їх формування, оскільки щоб сформувати конкретну навичку певна дія має бути виконана 10-20 тис. разів, що ставить під сумнів виокремлення навички як критерію оцінювання навчальних досягнень учнів. Дуже позитивним є той факт, що у затвердженому Державному стандарті базової середньої освіти [2], який ми розглядали вище, критерій «навички» не віднесено до цільових орієнтирів навчання.

Наступним структурним компонентом пропонованої моделі категорій «компетенція/компетентність» є *особистісні якості* учня, представлені через здібності та нахили. Ці особистісні характеристики слугують фундаментом (базою) для навчання, адже саме від них залежить рівень навчальних досягнень учня в тій чи іншій галузі або навчальній дисципліні. Проте, на наше переконання, зазначені особистісні якості можуть бути тільки розвинуті, але не сформовані. Тобто, якщо в учня немає відповідних здібностей або нахилів, їх не можна сформувати або здобути. Разом з тим, якщо здібності і нахили з певної дисципліни або галузі є, учень значно легше і швидше опанує такий навчальний матеріал.

В пропонованій моделі, структурним елементом що дає змогу керувати освітнім процесом та пришвидшувати його є *ціннісні орієнтації* особистості, які інтегрують мотиви, стимули, цінності, інтереси та прагнення учня.

Так, метою освіти і виховання особистості є формування певної системи цінностей, але цінності як психолого-педагогічний конструкт, закладаються й формуються дуже довгий період часу, який розпочинається в родині і не завершується після здобуття загальної середньої освіти. Разом з цим, цінності залишаються з особистістю практично на все життя, крім кризових випадків або надзвичайних ситуацій, в яких відбувається їх переоцінка. Таким чином, одні цінності залишаються, інші відкидаються, але більшість з цінностей після завершення кризи відновлюються в такому ж самому вигляді, що робить цінності більш важливим результатом навчання ніж всі інші, адже знання забуваються, вміння втрачаються, а цінності залишаються в особистості на все її життя.

На відміну від цінностей, інтереси значно легше сформувати, але й час їх життя значно

менший. Відмітимо, що педагоги на кожному уроці в рамках етапу актуалізації пізнавальної діяльності «запалюють» інтереси учнів до теми, яку вони зараз вивчаються, але такий інтерес триває недовго – 10–15 хвилин. Це дає змогу вчителю, який веде наступний урок так само «запалити» інтереси учнів вже до своєї теми.

Поряд з інтересами у формуванні цінностей важливе значення займають і прагнення, які відтворюють певні довгострокові цілі і мрії учня. Знаючи, чого прагне кожен учень, вчитель може заохочувати їх інтереси до своєї дисципліни у контексті цих прагнень.

Мотиви та стимули виконують роль спонукальних дій, елементів керування учнем. При цьому, стимули є зовнішніми спонуканнями, які зумовлені прагненням отримати похвалу від вчителя, винагороду від батьків, уникнути покарання тощо. В той же час, мотиви частіше мають внутрішню природу і диктуються слухняністю, відповідальністю, почуттям обов'язку, традиціями, духовними і моральними орієнтирами тощо.

Відмітимо, у затвердженому Державному стандарті базової середньої освіти [2], ціннісні орієнтації виявляються через ставлення учнів. При цьому, найнижчий рівень це позитивне ставлення до навчання й предмету, а найвищий – любов до навчання й предмету.

Висновки. Проведене дослідження з визначення основних акцентів і концептів реформування сучасної системи загальної середньої освіти дає нам підстави зробити наступні висновки:

1) основними акцентами реформування сучасної системи загальної середньої освіти в Україні є: реалізація освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів; поділ на окремі освітні галузі, що спрямовано на забезпечення інтеграції змісту навчання і ефективного розкриття його компетентнісного потенціалу; орієнтація на формування і розвиток ціннісних орієнтирів учнів, ключових компетентностей і наскрізних умінь, що відповідає найкращому європейському та зарубіжному освітньому досвіду; визначення ставлення учнів як одного з цільових орієнтирів навчальних досягнень учнів 5–9 класів, що значно підвищує ціннісний потенціал шкільної освіти; визначення наскрізних вмінь як основного підґрунтя для формування та розвитку ключових компетентностей учнів, що забезпечує більш прості і зрозумілі для вчителя-практика шляхи досягнення освітньої мети; виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу;

2) у ході аналізу переліку ключових компетентностей сучасного випускника закладу загальної середньої освіти, визначених у Державному стан-

дарті базової середньої освіти й у Законі України «Про освіту», детерміновано, що зазначені у переліку ключові компетентності є різнорівневими педагогічними конструктами, оскільки використовують концепти різного рівня. З метою удосконалення переліку ключових компетентностей нами запропоновано авторську модель ключових компетентностей особистості «5+2», яка включає п'ять базисних ключових компетентностей особистості (мовна компетентність, комунікативна компетентність, математична компетентність, соціальна компетентність та екологічна компетентність), що забезпечують базис для успішної життєдіяльності особистості в українському суспільстві, й дві додаткові ключові компетентності (самоосвітня компетентність та інформаційна компетентність), які дозволяють особистості ефективно розвиватись на цьому базисі;

3) визначено, що категорії «компетенція» та «компетентність» володіють однорідною структурою, до складу якої нами включено наступні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів: *знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації* (мотиви, стимули, цінності, інтереси та прагнення) та *особистісні якості* (здібності та нахили). У представленій авторській моделі враховано логіку освітнього процесу, за якої насамперед здобуваються знання, далі вміння, і лише потім – навички; базою для навчання слугують особистісні якості учня, а роль елемента керування (бустеру) навчального процесу виконують його ціннісні орієнтації.

Серед *перспективних напрямів* подальших наукових розвідок визначимо такий як розробка системи оцінювання компетентностей, здобутих особистістю на рівні базової середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Гоменюк Г. В. Поняття «компетенція» та «компетентність» як теоретична основа компетентнісного підходу в сучасній шкільній математичній освіті. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2013. № 12(265). С. 24–29.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. Режим доступу: [https://www.kmu.gov.ua/npas/](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898)
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Редакція станом на 08.08.2021). Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX (Редакція станом на 08.08.2021). Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
5. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : матеріали методологічного семінару 3 квітня 2014 року, м. Київ : [у 2 ч.]. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. 292 с.
6. Ляшенко О. І. Презентація проекту державного стандарту базової середньої освіти: Чим новий стандарт відрізняється від попередніх? *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Вип. 2 (2). DOI: <http://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-11-5>
7. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / Упоряд.: Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана [та ін.]. Львів, 2016. 40 с.
8. Нова українська школа: Основи стандарту освіти / Ред. Кол.: Лілія Гриневич, Віктор Бриндза, Ніна Дементієвська, Роман Шиян (координатор проекту) [та ін.]. Львів, 2016. 64 с.
9. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : Пляеди, 2017. 206 с.
10. Рева Т. Теоретичні концепти компетентнісного підходу у фармацевтичній освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2016. Вип. 1–2. С. 127–131.
11. Сембрат А.Л. Теоретичні основи компетентнісного підходу в сучасній освіті: світовий досвід. *The Scientific Heritage*. 2021. Вип. 68-5. С. 11–15. DOI: <http://doi.org/10.24412/9215-0365-2021-68-5-11-15a>
12. Смагіна Т. М. Процесуальні аспекти правонаступництва базової НУШ. *Базова освіта НУШ: процесуальне правонаступництво* : зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конференції, 29 березня 2021 р. Житомир: КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2021. С. 75–81.

Byrka M. Reforming of the modern Ukrainian general secondary education: main accents and theoretical concepts

The article discovers that the reform of the modern system of general secondary education in Ukraine focuses on the formation and development of 11 key competencies of students which are implemented through 10 cross-cutting skills for 9 educational areas. It is determined that the targets of educational achievements of students in grades 5-9 were knowledge, skills, and attitudes.

Given that the key competencies defined in the regulations are multilevel pedagogical constructs, the author's model of key competencies of the individual «5+2» is grounded, which is based on the conceptual position of the competency-based approach of the higher value of skills over knowledge. On this basis, we have identified five basis key competencies of personality (language competence, communicative competence,

mathematical competence, social competence, and ecological competence), which provide the basis for a successful life in Ukrainian society, and two additional key competencies (self-educational competence and information competence), which will allow an individual to develop effectively on this basis.

The author's vision of the structure of the categories "competence" and "competence" is presented. It is determined that the categories of "competence" and "competence" have a homogeneous structure, which includes the following criteria for assessing student achievement: knowledge, skills, habits, value orientations (motives, stimulus, values, interests, and aspirations) and personal qualities (abilities and inclinations). It is stressed that the selected structural components correspond to the educational results of students defined by the Concept of the New Ukrainian School, namely: knowledge, skills, and attitudes.

Key words: *general secondary education, main accents of reform, theoretical concepts, competence based approach, key competencies, structure of categories "competence" and "competence".*